

Láng Zsolt – Tamás Dénes

A TIKTAKOLÁS JELENTÉSEI

MÁRTON LÁSZLÓ: *A KÁRPÓTLÁS*. KALLIGRAM KÖNYVKIADÓ,
BUDAPEST, 2022.

Láng Zsolt: Kezdjük a terjedelemmel. Tudni lehet a nyilatkozatokból, hogy először egy rövidebb elbeszélés készült el, és csak a kiadó rábeszélésére lett hosszabb. Ez az anyag megbírna akár több száz oldalt is. Nem tudom eldönteni, hogy csupán az olvasás élvezete miatt született meg bennem a hosszabb méret igénye, vagy maga a könyv kívánna nagyobb terjedelmet.

Tamás Dénes: Nekem nem volt ilyen problémám. Eleve elfogadtam a regény játékszabályait, s mivel már az elején jelezve volt, hogy itt egy érzelmileg eltávolított anyag kerül megmunkálásra, bennem ez a megmunkáltság élesedett ki, mintha egy jól és gondosan megnyírt sövényt néznék, így olvastam és fogadtam be a regényt. De azt gondolom, a regény hatásfokát is lehet így percipiálni. Egy tökéletesen működő szerkezet, a kedvedért, svájci óra, aminek pontos tiktakolása jelzi, természetesen nem az idő múlását, hanem mit is?

LZs: Köszö a svájci órát! Találó. Mert miközben maga az óra az időt mutatja, a tiktakolása ezernyi dolgot jelezhet. Kinek mit. Kilépv a hasonlatból, nekem ez a könyv arról beszélt, hogy miképpen tud egy következetesen vállalt perspektíva eseménnyé válni. Visszatérve a hasonlathoz, a pontos idő a folyton meghaladott történet, a tiktakolás az esemény.

TD: Történet és esemény – igen, használhatjuk ezt a megkülönböztetést, ami, ha jól belegondolunk, minden regény mozgásterét kijelöli. Mert egyrészt mindenhol ott van a mese, a történet, jelen esetben egy, a huszadik század Magyarországnak színpadán vergődő család szövevényes története. Másrészt valóban valamilyen eseményszerű mozzanatra is szükség van, ami mozgásba hozza az egészet, a regény vonatkozásában ez a szabadulás kísérlete, a káros, romboló családi viszonyokból való szabadulás, amelyben én érzek egy jó értelemben vett didaktikusságot. Ez a regény segíteni akar, nekünk, magyaroknak, de nemcsak. Wittgenstein szerint a filozófia dolga

megmutatni a légynek a kiutat a palackból. Jó lenne megfogalmazni, hogyan teszi át ezt a célkitűzést irodalmi környezetbe ez a regény.

LZs: Igen, Mártonnál mindig előtérbe kerül a kérdés: hogyan válik a valóságból irodalom. Hadd hozzam be megint a perspektívát. Itt ugyebár a perspektíva annak a megértését segíti, hogy a felnőtté vált főhős miért nem fogadja el a „kárpótlást”. Nem kell neki. Mert más elrendeződésben látja a dolgokat. Amit te didaxisnak mondasz, én abban poétikai elhatározást látok. A korábbi Márton-könyvekben az irónia és a humor aránya az előbbi felé billent. Itt a humort érzem meghatározónak. Hogy mi a különbség? Számomra az irónia a felnőtt, a humor a gyerek. Az irónia a múlt, a humor a jelen. Az irónia az áttétel, a humor az egy az egyben. Márton elbeszélője úgy mesél szörnyűségekről, hogy mélységesen átélhetővé, jelen idejűvé teszi az eltávolítás perspektíváját. Nem tudom, érthető ez így? Nem a gyereket agyba-főbe verő apa szörnyetegségét teszi jelenné, nem magát a szörnyűséget, hanem az azt átélő gyerek kísérletét arra, hogy miként lehet a szörnyűségek ellenére normálisnak maradni.

TD: Nagyon örvendek a fenti okfejtésednek, mert úgy érzem, ezáltal én is egy mélyebb regényt olvastam. Mert ebben a megközelítésben az eltávolítás kap egy többletjelentést, ami valóban nagyon fontos a regény vonatkozásában. Az eltávolítás itt nemcsak a mesélés lehetőségét, hanem valóban a feldolgozását is magában foglalja. Az pedig külön ironikus (és hát van irónia is a regényben), hogy az író a járványhelyzetet használja fel, hogy jelezze, az eltávolításnak lám megszületett a lehetősége. A járványhelyzetben sok mindentől eltávolodtunk, ami addig normális volt. De vajon kihasználtuk-e, hogy rátekintsünk azokra a káros mechanizmusokra, amelyeknek addig a foglyai voltunk? Próbálunk-e megszabadulni tőlük, vagy újra belevetjük magunkat automatizmusainkba? Ami nekem nagyon szimpatikus volt, hogy a regény azt is jelezte, hogy mit jelent megszabadulni valamitől.

LZs: Mit jelent?

TD: Egy időben sokat foglalkoztam a hagyomány kérdésével, ami a filozófiai hermeneutika egyik központi fogalma. De már akkor feltűnt, hogy nem minden hagyomány folytatható, továbbépíthető, hanem biza létezik folytathatatlan, káros, romboló hagyomány is. Azt gondolnánk, a szabadulás egyik feltétele a megértés, a pszichológia is azt mondja, hogy egyszer meg kell értened, mi van veled, utána lehet a továbblépésen gondolkozni. Ez a regény többet, komplexebbet állít ennél. A történelemben, az összetett családi hagyományokban állva nem mindig adatik meg a letisztázás lehetősége. Nem lehet minden transzgenerációs traumának utánamenni, nem

lehet mindent megmagyarázni. Van, amikor csak egyszerűen tovább kell állni. Ez az egyszerű azonban nem adatik magától, ehhez le kell tisztázni a fenti összefüggéseket. De az biztos, ha ég a ház, menekülni kell belőle. Na, de mikor válunk képpé arra, hogy felismerjük, ég? Hisz valamilyen értelemben mindig ég. Mindannyian háborús sérültek vagyunk, mondja Nádas Péter. Ettől megy vérre ez a játék. Még eltávolítva is magunktól.

Ugyanakkor voltak pontok a regényben, amikor túl soknak éreztem a didaxist. A konklúzió legtöbbször ott volt a jelenetekben, sokszor feleslegesen mondta ki a szöveg. De ettől én még kötelező olvasmánynak minősíteném a regényt, mondjuk, középiskolában.

LZs: Ezt a gondolatot folytatva, érdemesnek tartom összevetni Kafka despotikus kisugárzású elbeszéléseivel. Az irodalom segít megtalálni az eszközöket, megértéshez, szabaduláshoz. Annak idején segítette a pszichoanalízis létrejöttét, ma meg épp a pszichoanalízis módszereinek megmerevedését kritizálja. Szóval *A kárpótlás* új eszközöket hoz be egy immanens, nem befejezett, de mégsem hiányos térbe.

TD: Jó kérdés, hogy ma a tudomány és az irodalom hogyan határozza meg, bújtatja oda-vissza egymást. Az biztos, hogy egyik sem mondhat le a másikról, ezért kéne ezt az átjárhatóságot minél tágabbra nyitni. A jó irodalom potenciálisan tudomány is. A jó tudomány potenciálisan irodalom is. Ahogy te mondod, mindig egy immanens, nem befejezett, de mégsem hiányos térben tartózkodunk. És az emberi tényezők mindig ilyen féloldalasak. Nincs kárpótlás, de van szabadulás.